

**Handläggningen av ett tvångsmedelsärende vid riksenheten mot
internationell och organiserad brottslighet**

1. SAMMANFATTNING

Nämnden har granskat handläggningen av ett tvångsmedelsärende vid riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet.

Granskningen visar att hanteringen av hemliga tvångsmedel i stora delar har varit utan anmärkning. Nämnden konstaterar dock ett antal brister, bl.a. har prövningen av om två enskilda ska underrättas om att de utsatts för hemlig tvångsmedelsanvändning inte gjorts inom den i lag angivna tiden. Ärendets handläggning visar också på flera brister i noggrannhet och dokumentation. Granskningen har försvårats av att handläggningen skett i två olika diarieföringssystem och avsett förhållanden flera år tillbaka i tiden. Nämnden uttalar att avsaknaden av dokumentation är bekymmersam eftersom förutsättningarna för granskning i efterhand försämras.

2. BAKGRUND

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden (nämnden) har underrättats om ett beslut där en åklagare vid riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet med hänvisning till viss sekretess beslutat att underlåta att underrätta en enskild om hemlig tvångsmedelsanvändning.

Nämnden beslutade att granska tvångsmedelsärendet för att kontrollera om det handlagts i enlighet med lag eller annan författning.

3. RÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER M.M.

Underrättelse till enskild

Bestämmelser om underrättelse till enskild med anledning av hemlig tvångsmedelsanvändning finns i 27 kap. 31–33 §§ rättegångsbalken (RB). Syftet med regleringen är att ge den som utsatts för ett hemligt tvångsmedel möjlighet att i efterhand bedöma vilket integritetsintrång som åtgärden har inneburit och att reagera mot vad han eller hon kan anse ha varit en rättsstridig åtgärd.¹

Huvudregeln är att den som är eller har varit misstänkt för brott ska underrättas om hemlig tvångsmedelsanvändning som han eller hon har utsatts för (27 kap. 31 § första stycket RB). Om tvångsåtgärden avsett ett telefonnummer, annan adress eller en viss elektronisk utrustning som innehas av annan än den misstänkte, ska även innehavaren underrättas (27 kap. 31 § andra stycket första meningen RB). En underrättelse ska lämnas så snart det kan ske utan men för utredningen, dock senast en månad efter det att förundersökningen avslutades (27 kap. 31 § fjärde stycket RB).

Det finns dock flera undantag från underrättelseskyldigheten. En underrättelse behöver inte lämnas om viss sekretess gäller. Omfattas uppgifterna av sekretess ska underrättelsen skjutas upp till dess att sekretessen inte längre gäller. Har det på grund av sekretess inte kunnat lämnas någon underrättelse inom ett år från det att förundersökningen avslutades får underrättelse underlåtas (27 kap. 33 § RB). Åklagaren ska i så fall underrätta nämnden om sitt beslut (14 b § andra stycket förundersökningskungörelsen [1947:948]).

Dokumentation

Enligt Åklagarmyndighetens föreskrifter om diarieföring (ÅFS 2005:19) ska uppgifter om hemliga tvångsmedel registreras i ett tvångsmedelsdiarium (3 §). De uppgifter som behövs för att kunna följa handläggningen av ett ärende ska registreras i diariet (6 §).

¹ Prop. 2006/07:133 s. 30.

3. UTREDNINGEN

Nämnden har tagit del av handlingarna i tvångsmedelsärendet. Av handlingarna framgår såvitt nu är av intresse följande.

I en förundersökning gällande bl.a. grovt narkotikabrott, grovt bidragsbrott och grovt penningtvättsbrott med ett stort antal misstänkta har åklagaren ansökt om och beviljats tillstånd till hemliga tvångsmedel innefattande hemlig övervakning av elektronisk kommunikation (hemlig övervakning) och hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation (hemlig avlyssning). Tvångsmedelsanvändningen har riktats mot ett tjugotal personer. Ärendet inleddes under 2016 och avslutades under hösten 2021, efter att dom i målet vunnit laga kraft.

Handläggande åklagare har på anmodan från nämnden besvarat frågor om bl.a. brottsrubriceringen i en ansökan om tillstånd till hemlig övervakning, förhållandena kring en ansökan om rättslig hjälp avseende hemlig avlyssning utomlands under samma tidsperiod som hemlig avlyssning pågick i Sverige och hanteringen av underrättelser till enskilda. Inför remissvaret har åklagaren inhämtat uppgifter från biträdande förundersökningsledare och tjänstemän vid Polismyndigheten.

Av de svar som lämnats framgår sammanfattningsvis att skrivfel orsakat att det i en ansökan om hemlig övervakning har angetts penningtvättsbrott av normalgraden i stället för grovt brott. Skrivfel har också uppgett vara anledningen till att ett antal brottsmisstankar i beslut om att underlåta att underrätta några av de misstänkta blivit missvisande. Vad gäller ansökan om rättslig hjälp finns det inte någon anteckning i diariet eller handling i ärendet som visar hur den slutligt har hanterats. Enligt de inblandades minnesbild ställdes den aktuella utlandsresan in och med största sannolikhet har ansökan inte expedierats på grund av ändrade förhållanden.

När det gäller hanteringen av underrättelse till enskild har åklagaren uppgett att han inte minns varför underrättelseprövningen avseende två enskilda som varit misstänkta i ärendet dröjt fem månader respektive tre månader efter att förundersökningen avseende dem avslutades. I ett fall har en av nämnden efterfrågad underrättelse till en misstänkt inte kunnat återfinnas, vilket medfört att åklagaren har beslutat om att upprätta och skicka ut en ny. I ett annat fall har det inte varit möjligt att fullt ut få klarhet i om det funnits anledning att pröva frågan om underrättelse avseende en anhörig till en misstänkt. Tvångsåtgärden har avsett den misstänkte men det mobiltelefonnummer som avlyssnats har varit registrerat på den anhörige. Enligt de inblandades minnesbild brukades telefonen enbart av den misstänkte.

Åklagaren har särskilt framhållit att tvångsmedelsärendet varit mycket omfattande och att diarietföringen när ärendet inleddes var manuell. Under ärendets handläggning infördes det elektroniska ärendehanteringssystemet HTM-Cåbra vilket medförde att många uppgifter fick flyttas över manuellt. Svar på nämndens frågor har därför inte alltid kunnat hittas i handlingarna.

Nämnden har kontrollerat verkställigheten av ett urval av de tillstånd som innefattats i granskningen i Polismyndighetens avlyssningssystem. De kontrollerade tillstånden har legat inom ramen för tillståndstiden.

5. NÄMNDENS BEDÖMNING

Granskningen visar att hanteringen av hemliga tvångsmedel i stora delar har varit utan anmärkning. Den första prövningen av om två enskilda ska underrättas om tvångsmedelsanvändningen har dock gjorts först fem respektive tre månader efter att förundersökningen avslutades. Prövningen har således inte gjorts inom den i lag angivna fristen, vilket utgör en brist. Dröjsmålet föranleder nämnden att erinra kammaren om vikten av väl fungerande rutiner för hanteringen av underrättelseprövningen.

Granskningen visar vidare på flera brister i noggrannhet och dokumentation. Att en enskild långt senare och som en följd av nämndens frågor fått ytterligare en underrättelse är, om det förhåller sig så, inte en önskvärd hantering. Flera av de oklarheter som funnits hade kunnat avhjälpas om det hade varit lättare att följa ärendets handläggning, exempelvis genom en anteckning som visar om ansökan om rättslig hjälp har expedierats eller varför en registrerad abonnent inte ska anses som innehavare och berättigad till en prövning av underrättelseskyldigheten. Avsaknaden av dokumentation är bekymmersam, eftersom förutsättningarna för granskning i efterhand försämras.

Nämnden konstaterar avslutningsvis att det varit fråga om ett mycket omfattande tvångsmedelsärende. Granskningen har försvårats av att ärendet i delar gällt förhållanden som ligger flera år tillbaka i tiden och att handläggningen skett i två olika diarietföringssystem hos Åklagarmyndigheten. Nämnden vill samtidigt framhålla att ansvarig åklagare och administratör har gjort stora ansträngningar för att besvara de frågor som ställts, också i delar som inte framgår av uttalandet.

6. BESLUT

Med detta uttalande avslutas ärendet.

På Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens vägnar

Gunnel Lindberg

I avgörandet har deltagit: Gunnel Lindberg (ordförande), Barbro Thorblad, Anti Avsan, Charlotta Bjälkebring Carlsson, Matheus Enholm, Elisabeth Falkhaven, Christina Linderholm och Olle Sandahl (enhälligt).

Föredragande: Maria Gylder

Expedition till:

Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet

För kännedom till:

Åklagarmyndigheten (Huvudkontoret, Tillsynsavdelningen)